

KUR'ÂN VE SÜNNETE GÖRE SİLA-İ RAHMİN ÖNEMİ

Doç.Dr. Mehmet EREN*

The Importance Attached to *Silatu'r-Rahm*

(Maintaining the Bonds of Kinship) by the Qur'an and the Sunnah

The term *silatu'r-rahm* means the dependents extending from the close and distant relatives to friends, neighbors and other people for whom a Muslim must provide. It also denotes maintaining the bonds of kinship by visiting and helping one's relatives. *Silatu'r-rahm* protects individuals from such bad feelings and spiritual sicknesses as egoism and loneliness and earns them God's please, nearness, revoking His mercy and bringing a blessed life and goods.

The Qur'an and the Sunna attach a great importance to the *silatu'r-rahm*. Whereas the related Qur'anic verses and the sayings of the Prophet command to perform the *silatu'r-rahm* and praise the performers of it, they prohibit the cutting off of the bonds of kinship and blame the violators of this decree. As the Prophet always tried to do favor for his relatives, he also encouraged the others to act like him from the first days of his prophetic mission.

Giriş

Arapça *sila* kelimesi, sözlükte; ulaşmak, kavuşmak, irtibat-bağ; *rahim* ise, yakınlık, acıma, koruma, şefkat anlamlarına gelir. İstilahta, kısaca "akrabalık hak ve hukukunun yerine getirilmesi" şeklinde ifade edilen *sila-ı rahim*; "kişinin, mirasçısı konumunda olan veya olmayan akrabalarına, yakınlık derecesi sırasını gözetererek, imkânı nispetinde maddi ve manevi yönden yardımcı olması, ilgi ve alaka göstermesi, onlarla irtibatı koparmaması" şeklinde tanımlanabilir.

Ayet ve hadislerde geçen *rahim* (akraba) kavramının, hangi derecedeki akrabaları içine aldığı hususunda farklı görüşler vardır. Bazı âlimlere göre, kendileriyle evlenilmesi haram olanlar; bazılarına göre de, kişinin vârisleri akraba sayılır. Bazı âlimler ise, 'mahrem olsun olmasın, insanın bütün yakınları akrabadır' demişlerdir.

Kur'ân, akraba olanların, birbirlerine diğer müminlerden daha yakın olduklarını vurgular (Enfâl, 8/75; Ahzâb, 33/6). Bu ayetler, diğerlerine nispetle akraba olan müminlere, miras hukuku bakımından bir öncelik verildiğini göstermektedir. Bütün fakih ve müfessirler, akrabadan olan müminlerin, ilgi, yardım ve dayanışmada önceliği bulunduğu hususunda ittifak etmişlerdir.

Sıla-i rahim konusundaki rivayetlerde, akrabalık ilişkileriyle, sadece yakın akrabaların mı, yoksa herhangi bir şekilde akrabalık bağı olan herkesin mi kastedildiği belirtilmemiştir. Hadislerin geneli, akrabaların hepsinin

bu kapsama alındığını göstermektedir. Yani ister mahrem olanlardan, isterse onların dışındakilerden olsun, akrabaların tamamı bu kavrama dâhildir.

Kişinin en yakın daireden yani ana-babasından başlayarak, yakın-uzak akrabalarına, dost ve komşularına, hatta muhtaçlara kadar uzanan iyilik yapacağı insan ağını ifade eden *sıla-i rahim*, “onları ziyaret etme, hallerini ve hatırlarını sorma, gönüllerini alma, maddi-manevi yardımda bulunma” anlamında, önemli bir dini kavramımızdır. Bir ayette, Müslüman'ın iyilikte bulunacağı kişiler şu şekilde sıralanır: “Ana-baba, akraba, yetimler, yoksullar, yakın komşu, uzak komşu, yakın arkadaşı, yolcu ve insanın yönetimi altında bulunanlar” (Nisâ, 4/36). Diğer bir ayette de, insanın maddi yardım yapması gereken kişiler; “ana-baba, akraba, yetimler, yoksullar ve yolcu” (Bakara, 2/215) olarak belirtilir. Görüldüğü gibi, bu iki ayette de, önce ana-baba, sonra akraba zikredilmiş, daha sonra da, iyilikte bulunulacak diğer kişiler sayılmıştır.¹

Sıla-i rahmin önemi

Kur'ân ve Sünnet'te, sıla-i rahmin önemi, gayet açık bir şekilde ortaya konmuştur. Konuyla ilgili ayet ve hadislerde, sıla-i rahmin yerine getirilmesi emredilerek, bunu yapanlar övülür. Akrabayla irtibatı kesmek ise, yasaklanarak, bu konuda dikkatli olmayanlar kötülenir.

1. Sıla-i rahmi yerine getirmek

Bir ayette, Allah'ın emrettiği üç husus, “adalet, iyilik yapmak ve akrabaya bakmak” (Nahl, 16/90) şeklinde sıralanır. Diğer bir ayette de, “Allah'a kulluktan sonra, ana-babaya, akrabaya, yetimlere ve yoksullara iyilik yapmak” (Bakara, 2/83) emri vardır. Başka bir ayette ise: “Akrabaya hakkını ver, yoksula ve yolcuya da. Ama gereksiz yere de saçıp savurma” (İsrâ, 17/26) buyrulur, yardımda bulunulacak insanlar söz konusu edilmektedir. Bu üç ayette de, sıla-i rahmi yerine getirmenin önemle vurgulandığını görürüz.

Kur'ân'a göre, iyi insanların özellikleri arasında, “Allah'ın sıkı tutulmasını emrettiği (bağları) sıkı tutmak” (Ra'd, 13/21) da yer alır. Bu bağlar; “başta akrabalık bağları olmak üzere, kimsesiz ve yoksullara karşı sorumlulukları, komşular arasındaki hak ve görevler gibi insanlar arası ilişkilerden doğan bütün bağları, ayrıca müminler arasındaki din kardeşliğinin öngördüğü manevi ve dünyevi bağların” hepsini içine almaktadır.² Öte yandan, Allah'ın lanetine uğrayacak ve öbür âlemde yerleri cehennem olacak kişilerin kötü işleri arasında, söz konusu edilen bu bağların kesilmesi de zikredilmektedir (Ra'd, 13/25).

Hız. Peygamber, cennete girmesine vesile olacak amelleri soran bir kişiye verdiği cevapta şöyle buyurmuştur: “Hiç bir şeyi ortak koşmaksızın Allah'a kullukta bulunursun, namazı kılırsın, zekâtı verirsin ve sıla-i rahim

¹ Ebû Hüreyre'nin naklettiği bir hadiste, kişinin nafakasından sorumlu olduğu insanlar şöyle sıralanır: Kendisi, çocuğu, hanımı, hizmetçisi. İnsan, bunların geçimi için harcama yaptıktan sonra, artan parasını, ister uygun yerlere tasadduk eder, isterse kendinde tutar (Ebû Davud, “Zekât”, 45; Nesâî, “Zekât”, 54; İbn Hanbel, II, 251, 471).

² Esed, Muhammed, *Kur'ân Mesajı meal-tefsir*, İstanbul 1999, II, 491, dn. 43.

yaparsın.”³ Rasûlüllah Medine’ye geldiğinde, Abdullah b. Selâm ondan ilk olarak şu cümleleri duymuştur: “Ey insanlar! Selamı yayın, yemek yedin, sıla-i rahim yapın, insanlar uyurken geceleyin namaz kılın, böylece selamete cennete girersiniz.”⁴

Hz. Peygamber’in cennete girmeye sebep olacak işlerden biri olarak haber verdiği sıla-i rahmin, ayet ve hadislerde namaz, zekât gibi farz ibadetlerle birlikte zikredilmesi, onun ne derece önemli olduğunu göstermektedir.

2. Sıla-i rahmi terk etmek

Görüldüğü gibi, akrabalar arasında iyi ilişkileri sürdürmek, Allah’ın emirlerindedir. Dinimiz, beşeri saadetin vazgeçilmez şartlarından olan sıla-i rahmin terkinin yani akrabalık bağlarının kesilmesini, şiddetle kınayarak yasaklar. Bu konudaki ayetlerin birinde şöyle buyrulur: “Adını anıp kendisini vesile ederek birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah’a saygısızlık etmekten ve akrabalık bağlarını koparmaktan sakının” (Nisâ, 4/1). Allah’ın lanetlediği, kulaklarını sağır, gözlerini kör ettiği münafıklar, şayet cahiliye dönemine geri dönüp hâkimiyeti ele alacak olsalar, yapacakları kötü işlerden biri yeryüzünde bozgunculuk çıkarmak, diğeri de akrabalık bağlarını parçalamak olacaktır (Muhammed, 47/22-23).

Kâfir ve fâsıkların üç önemli kötü ahlak ve davranışından bahseden ayette şöyle buyrulur: “Onlar ki, (fitratlarına) yerleştirildikten sonra, Allah’a karşı taahhütlerini bozarlar, Allah’ın birleştirilmesini emrettiği şeyi koparıp ayırırlar ve yeryüzünü fesada verirler. İşte bunlardır hüsrana uğrayanlar” (Bakara, 2/27). Bazı müfessirlere göre, burada “birleştirilmesi emredilen” ile “sıla-i rahme ve karı-kocanın arasının düzeltilmesine” işaret edilmektedir.⁵

Hz. Peygamber de, akrabalık ilişkilerine zarar vermenin kötülüğünü şöyle ifade eder: “Akrabalık bağlarını kesip koparan, cennete giremez.”⁶ Bu tehdit, “kişinin, usûl ve furûndan nafakası kendine vacip olan yakınları ile ilişkisini kesmesi, haram olduğunu bildiği halde bunu helal sayması” şeklinde anlaşılabilir. Yahut “cennete ilk girenlerle birlikte giremez” de denebilir. Daha kuvvetli ihtimal ise, Rasûlüllah’ın (a.s.) bu cümleyle, sıla-i rahmin öneminin mübalağalı bir şekilde dile getirmiş olmasıdır.

Sıla-i rahmin terkinin sebeplerinden biri, insanda yaratılıştan gelen bencillik ve hırsır (*şuhh*). Kur’ân-ı Kerim’de, “mutluluğa ulaşacakların, ancak nefislerinin aşırı cimrilik ve hırsından korunmaları olduğu” bildirilmiştir (Haşr, 59/9; Teğâbün, 64/16). Hz. Peygamber de, bir hutbesinde şöyle buyrulur: “Hırsıtan sakının. Zira sizden öncekiler, ondan ötürü helak olmuşlardır. Şöyle ki; hırs, onlara cimrilik emretti, cimrilik yaptılar. Sıla-i rahmi kesmeyi emretti, onu kestiler. Yalanı emretti, yalan söylediler.”⁷

³ Buhârî, “Zekât”, 1; İbn Hanbel, V, 418; İbn Hibbân, *Sahih*, Beyrut 1414/1993, VIII, 37.

⁴ İbn Mâce, “Et’ime”, 1; Dârimî, “Salât”, 156; “İsti’zân”, 4; İbn Hanbel, V, 451. Ebû Hüreyre’den nakledilen aynı muhtevaya sahip hadis için bkz. İbn Hanbel, II, 295, 323.

⁵ Komisyon, *Kur’ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, Ankara 2006, I, 94. “Bu ifadenin, daha geniş bir çerçevede ele alınarak anlaşılmasının doğru olacağı” söylenmektedir.

⁶ Buhârî, “Edeb”, 11; Müslim, “Birr”, 18, 19.

⁷ Ebû Davud, “Zekât”, 46; İbn Hanbel, II, 159, 191, 195, 431.

3. Rahim-Rahmân ilişkisi

Rahim kelimesi, Allah'ın *Rahman* isminden alınmıştır. Bir kudsi hadiste, Allah (c.c.) şöyle buyurur: "Ben Allah'ım, Ben Rahman'ım. Akrabalığı ben yarattım ve ona kendi ismimden bir bölüm verdim. O halde, kim akrabaya iyilikte bulunursa, ben de ona iyilikte bulunurum. Kim de akraba ile ilişkisini keserse, ben de onunla ilişkiyi keserim."⁸

Hz. Peygamber, bir hadisinde akrabalık bağının önemini mecazi olarak şöyle tasvir eder: "Allah, yaratacağı varlıkları takdir edip, onlara ait kazayı tamamladığı zaman, 'akrabalık' ayağa kalkarak: 'Burası, akrabalık bağlarını kesme günahından Sana sığınanların makamıdır' dedi. Allah: 'Evet, öyledir. Seni gözeteni gözetmemden, seninle irtibatı kesenden de irtibatı kesmemden dolayı hoşnut olmaz mısın?' buyurdu. Akrabalık, 'tabii ki olurum' deyince, Allah 'işte bunu, sana ihsan ettim' buyurdu."⁹

Diğer bir hadise göre, "akrabalık, Arş'ta asılı olup (yani Rabbine sığınıp, O'ndan yardım isteyerek) şöyle demektedir: 'Kim beni gözetirse, Allah da onu gözetsin; kim de benimle irtibatı keserse, Allah da onunla irtibatı kesin."¹⁰ Ayrıca, bir rivayette, kıyamet gününde insanlar sırat köprüsünden geçecekleri zaman, *emanet* ve *rahmin* oraya gönderileceği, birinin köprünün sağında, diğerinin solunda duracağı,¹¹ böylece insanların geçişini kontrol edecekleri ifade edilir.

Mecazi anlatımlı bu hadisler, bize şunu göstermektedir: Yakınlara şefkatli ve merhametli davranmak, onları görüp-gözetmek, sahibi için her bakımdan rahmete yol açacaktır. Sıla-i rahme riayet, insan için Allah'ın merhametine ve birçok berekete vesile olacaktır. Akrabalarla irtibatı koparmak ise, kişiyi O'nun rahmetinden ve ihsanından uzaklaştıracaktır.

Bazı hadislerde; "kulun, 'günah olan bir şey' yahut 'sıla-i rahmi kesmenin' dışındaki konularda yaptığı duaların -ya istediklerinin verilmesi veya benzeri bir kötülükten korunması şekliyle- kabul edileceği, ancak aceleci oldukları için insanların çoğu zaman 'duam kabul edilmedi' diyerek, dua etmeyi bıraktıkları" ifade edilir.¹² Yine, hadislere göre, bir günahı yapacağına yahut sıla-i rahmi keseceğine dair yemin edenin, bunları yapmaması gerekir. Yani, yemin etse bile, o günahı işleyemez, sıla-i rahmi kesemez, bilakis yemini için kefarete verir.¹³ Sıla-i rahmi kesmek için dua ve yemin edilmemesini, edilse bile, o duanın kabul olmayacağını, yeminin de bozularak, kefarete verilmesi gerektiğini ifade eden bu rivayetler, sıla-i rahmin Müslümanlar için ne kadar önemli bir görev olduğunu ortaya koymaktadır.

⁸ Ebû Davud, "Zekât", 45; Tirmizî, "Birr", 9. Rahim'in Rahmân ile yakın ve sıkı bir ilişkisinin olduğunu ifade eden ve son iki cümlesi aynı olan hadis için bkz. Buhârî, "Edeb", 13; Tirmizî, "Birr", 16.

⁹ Buhârî, "Edeb", 13; Müslim, "Birr", 16. Rasûlüllah (a.s.) bu hadisin sonunda, akrabayla irtibatı kesenlerin, Allah'ın rahmetinden mahrum olacaklarını beyan sadedinde, Muhammed, 47/22. ayetine işarette bulunmuştur.

¹⁰ Müslim, "Birr" 17. Krş. İbn Hanbel, II, 163, 193.

¹¹ Müslim, "İman", 329. Ayrıca bkz. İbn Hanbel, II, 189, 209.

¹² Müslim, "Zikr", 92; Tirmizî, "De'avât", 9, 115; İbn Hanbel, III, 360; V, 329.

¹³ Ebû Davud, "Eymân", 12; Nesâî, "Eymân", 17; İbn Hanbel, II, 185, 212.

Hz. Peygamber, kendisine sorulan 'iyi insan kimdir' sorusuna verdiği cevaplarda, iyi insanların özelliklerini sayarken, her defasında "akrabasına en çok ilgi göstereni" de zikreder.¹⁴ Demek ki, iyi insan olmanın göstergelerinden biri de, akrabalarına çok sıla-i rahim yapmaktır.

Hz. Peygamber'in sıla-i rahme dikkat etmesi

Sıla-i rahim, aslında insan olmanın gereği olarak yapılan iyi bir davranıştır. İslamiyet insanları bu iyi uygulamaya daha çok önem vermeye çağırmıştır. Nitekim Hakîm b. Hızâm, cahiliye döneminde yaptığı sıla-i rahim, köle azat etmek ve sadaka vermek gibi iyi amellerden dolayı sevap kazanıp kazanmayacağını sorduğunda, Rasûlüllah (a.s.) "sen, önceki iyi amellerinle birlikte Müslüman oldun" buyurarak, o hayırlarından dolayı da sevap kazanacağını ifade eder.¹⁵ Cafer b. Ebî Tâlib, Habeşistan'da Necâşî'ye İslamiyet hakkında bilgi verdiği konuşmasında, cahiliye döneminde yaptıkları kötülükler arasında, 'sıla-i rahmi kesmelerini' de saymıştır.¹⁶

Bilindiği gibi Hz. Peygamber, kendisine ilk vahiy geldiğinde, heyecanlanıp endişelenmiş, bu durumu eşi Hz. Hatice'ye anlatmıştı. Annemiz, Hz. Peygamber'i teskin ettiği konuşmasının başında, endişelenmesine gerek olmadığını, zira Allah'ın kesinlikle onu utandırmayacağını ifade eder ve bu hükmünü, onda bulunan güzel özellikler ve huylarla gerekçelendirir. Onun güzel ahlaka dair özelliklerinin başında, sıla-i rahme dikkat etmesi gelmektedir.¹⁷

Hz. Peygamber, kendisi akrabalarına iyilikte bulunmaya gayret ettiği gibi, nübüvvetinin ilk yıllarından itibaren insanları da buna teşvik etmiştir. Şu üç rivayet, Rasûlüllah'ın ilk zamanlardan itibaren bu konudaki gayretini göstermektedir:

a. Herakliyus, Hz. Muhammed hakkında bilgi edinmek için, ticaret maksadıyla Şam'da bulunan Ebû Süfyan ve yanındakileri çağırarak, 'o size neleri emrediyor' diye sormuş. Ebû Süfyan da bu soruya "namazı, sadakayı, iffeti ve sıla-i rahmi" şeklinde cevap vermişti.¹⁸

b. Ebû Süfyan, Müslüman olmadan önceki bir zamanda Mekke'de vuku bulan kuraklıkta: "Ya Muhammed! Sen, Allah'a itaat ve sıla-i rahmi emrediyorsun, kavmin helak oluyor" sözleriyle, yağmur yağması hususunda Hz. Peygamber'den yardım talebinde bulunmuştur.¹⁹

c. Bi'setin ilk yıllarında Müslüman olmak üzere Mekke'ye gelen Amr b. Abese es-Sülemî, Rasûlüllah ile yaptığı konuşmada, ona "Allah'ın kendisini nelerle gönderdiğini" sormuştu. Hz. Peygamber bu soruya verdiği cevapta;

¹⁴ İbn Hanbel, VI, 68, 431, 432.

¹⁵ Buhârî, "Edeb", 16; Müslim, "İman", 194-196.

¹⁶ İbn Hanbel, I, 201; V, 290; İbn Huzeyme, Beyrut 1390/1970, *Sahih*, IV, 13. Kureyşli müşriklerde de, Allah ve rahim adına söz almak/istekte bulunmak (tenâstüd) âdeti vardı. (Buhârî, Şürût, 15; İbn Hanbel, IV, 331).

¹⁷ Buhârî, "Bed'ü'l-vahy", 3, "Tabir", 1; Müslim, "İman", 252.

¹⁸ Buhârî, "Bed'ü'l-vahy", 6, "Cihad", 102; Müslim, "Cihad", 74. Buhârî'nin bu rivayeti zikrettiği yerlerde "sıdk", "sadaka", "zekât" şeklinde üç değişik kelime kullanılır. Müslim ise, onu sadece "zekât" olarak kaydetmiştir. Ayrıca Buhârî, iki yerde, rivayeti "sözünde durmak ve emaneti yerine getirmek" ilavesiyle zikreder.

¹⁹ Buhârî, "İstiskâ", 2, 13; Müslim, "Sıfâtü'l-münafikîn", 39.

“tevhid inancı, putları kırmak ve sıla-i rahmi sağlamak üzere gönderildiğini” ifade etmiştir.²⁰

Akrabaya karşı görevlerimiz

Allah (c.c) ve Peygamber'i (a.s), akrabanın görülüp gözetilmesini emrettiklerine göre, bunun nasıl yapılacağını bilmek gerekir. Sıla-i rahmin birkaç derecesi vardır. En aşağı derecesi; akrabalarımıza karşı tatlı sözlü, güler yüzlü olmak, karşılaştığımızda selâmlaşmayı, hal-hatır sormayı ihmal etmemek, kendileri hakkında hep iyi şeyler düşünmek ve hayır dilemektir. İkinci derece, ziyaretlerine gitmek ve ihtiyaç duyduklarında yardımlarına koşmaktır. Özellikle yaşlıları zaman-zaman yoklayıp, yapılacak işleri varsa onları takip edivermek kendilerini sevindirecektir. Sıla-i rahmin üçüncü derecesi, imkânımız varsa akrabalara malî yardım ve destek sağlamaktır. “Yakınları görüp-gözetme” ile işte bu üç derecedeki yardımdan hangisine güç yetiriliyorsa ve akrabanın bunlardan hangine daha çok ihtiyacı varsa, onun yapılması anlaşılır. Yapabileceği görevi yapmamak, Müslüman'a sorumluluk yükler.²¹ Bu özetten sonra, akrabaya karşı önemli görevlerimizi şu şekilde sıralayabiliriz.

1. İyi bir insan ve Müslüman olmaları için çalışmak

Kur'ân'da, Hz. Peygamber'e hitaben, bütün Müslümanlar için geçerli olan şu emir vardır: “Yakınlarına namazı emret, sen de onda devamlı/sebatlı ol” (Tâhâ, 20/132) Lokman suresinde; anne-baba haklarına dair ayetlerle birlikte, Lokman'ın oğluna yaptığı hikmetli nasihatleri bulunmaktadır. Bunlardan birkaçı şöyledir: “Yavrucuğum, namazı kıl. İyiliği emret, kötülükten vazgeçir. Başına gelebilecek musibetlere sabret” (Lokman, 31/17).

Mâlik b. el-Huveyris'in de dâhil olduğu bir grup genç, Medine'ye gelecek, yirmi gün boyunca Rasûlüllah'ın yanında bulunmuşlardı. Mâlik, Hz. Peygamber'in çok merhametli ve şefkatli biri olduğunu belirterek, son günlerdeki hatırasını şöyle anlatır: Hz. Peygamber, bizim ailelerimizi özlediğimizi tahmin ederek, memleketimizde kimlerimizin olduğunu sordu. Onları kendisine söyledik. Bunun üzerine: “Ailelerinizin yanına dönün. Onların yanında ikamet edin. (Burada öğrendiklerinizi) onlara öğretin ve dini emirleri bildirin. (Beni namaz kılariken gördüğünüz gibi namaz kılınız). Bir namaz vakti girince, biriniz sizin için ezan okusun. (Yaşça) en büyük olanınız da, (namazda) size imam olsun” buyurdu.²²

Yakınlarımızın dini ve ahlaki yaşantısından sorumlu olduğumuzu ifade eden bir ayette şöyle buyrulur: “Ey iman edenler, kendinizi ve yakınlarınızı, yakıtı insanlar ve taşlar olan (öteki dünyanın) ateşinden koruyun” (Tahrîm, 66/6). Hz. Peygamber'in bir hadisinde belirtildiği gibi, her Müslüman, kendi etki alanında olanlardan sorumludur: İdareci memurundan, ev reisi ev hâkından, ev hanımı evinden ve çocuklarından, hizmetçi mülk sahibinin malından, kısacası her Müslüman kendi etki alanından sorumludur.²³

²⁰ Müslim, “Salâtü'l-müsafirîn”, 294; İbn Hanbel, IV, 111, 112.

²¹ “Sıla-i rahim”, Şâmil İslam Ansiklopedisi, Dergâh Ofset 2000, VII, 198.

²² Buhârî, “Ezan”, 18, 49, “Edeb”, 27, “Âhâd”, 1; Müslim, “Mesâcid”, 292.

²³ Buhârî, “Cuma”, 11, “Ahkâm”, 1; Müslim, “İmâre”, 20.

2. Maddi-manevi yardımda bulunmak

Kur'ân ve sünnette, yakın akrabaya iyilik yapmak, sadece bir ahlaki görev değil, aynı zamanda hukuki bir sorumluluk olarak sunulur. Bir kişi, Hz. Peygamber'e gelerek: "Ya Rasûlallah, kime iyilik edeyim?" diye sorunca, o şöyle cevap vermiştir: "Annene, babana, kız ve erkek kardeşine, bunlardan sonra azatlı kölene. Bunlara iyilik yapman, üzerine vacip olan bir görev ve sila-i rahmin gereğidir."²⁴

Sıla-i rahim, kişinin, ana-babasından başlayarak akrabalarına sadece iyi davranması, acılarını-mutluluklarını paylaşması ve onlara ancak hukuki sınırlar çerçevesinde yardım etmesi anlamına gelmez. Aynı zamanda, imkânı dâhilinde ve akrabaların ihtiyaçlarına göre, servetini de onlarla paylaşmasını gerektirir. İlâhi kanun, ailede zengin olan her bireyi, fakir akrabaların ihtiyaçlarını karşılamakla sorumlu tutar. İslam, akrabaları aklıktan kıvrandırken, insanın zevk ve sefahat içinde yaşamasını, büyük bir günah olarak tanımlar. İslam, aileyi, toplumun önemli bir unsuru kabul ettiği için, fakir bireylerin geçimi, ilk önce ailedeki zenginler, daha sonra da diğer zenginler üzerinedir. Her sosyal birimin, kendi içindeki fakir bireyleri desteklediği bir toplum düğünün. Böyle bir toplum, elbette hem ekonomik, hem sosyal, hem de ahlâkî yönden yüce ve temiz bir toplum olacaktır.²⁵

Üstelik yakınlarla yapılacak zekât-sadaka gibi maddi yardımlar, sahibine iki kat sevap kazandırır. Abdullah b. Mesûd'un hanımı Zeynep, kendi malından kocasına ve himayesindeki yetimlere harcamada bulunmuş. Bunu Rasûlullah'a sorduğunda, o "bundan dolayı, kendisi için iki sevap olduğunu bildirmiş: yakınlara iyilik sevabı ve sadaka sevabı."²⁶ Bir hadiste de şöyle buyrulur: "Yoksula verilen sadakadan dolayı, sadece bir sadaka sevabı vardır. Ama o, akrabaya verilecek olursa, bundan dolayı iki sevap olur: Biri sadaka, diğeri sila-i rahim sevabı."²⁷

Hz. Meymûne, bir gün, sahip olduğu cariyesini azat etmişti. Rasûlullah geldiğinde bunu kendisine haber verdiğinde Hz. Peygamber ona şöyle buyurmuştur: "Allah sevabını versin. Ancak, şayet onu dayılarına vermiş olsaydın, daha büyük sevap alırdın."²⁸

3. Ziyaret etmek

Yakın akrabalarımıza yönelik görevlerimiz arasında, onları ziyaret etmenin özel bir yeri vardır. Başta bayram günleri olmak üzere, zaman-zaman kendilerini ziyaret etmek, mümkünse hediyeler götürmek güzel bir davranıştır. Özellikle yaşlılar, ziyaret edildiklerinde, toplumda yalnız kalmadıklarını, çevrelerinde kendilerini seven, arayıp-soran insanların bulunduğunu göyerek, son yıllarını huzur ve mutluluk içinde geçirirler. Ziyaretleşmeler, akrabalar arasındaki sevgi bağlarını güçlendirir, dargınlıkları sona erdirir. Sevinç ve

²⁴ Ebû Davud, "Edeb", 119, h. no: 5140; Buhârî, *el-Edebü'l-Müfref*, Beyrut 1410/1990, s. 27-28, h.no: 47.

²⁵ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân (Kur'ân'ın Anlamı ve Tefsiri)*, İstanbul 1996, III, 53 (Nahl, 16/90. ayetin tefsirinde).

²⁶ Buhârî, "Zekât", 48, kırş. 44; Müslim, "Zekât", 45.

²⁷ Tirmizî, Zekât, 26; Nesâî, Zekât, 82; İbn Mâce, "Zekât", 28; Dârimî, "Zekât", 38.

²⁸ Buhârî, "Hibe", 15, 16; Müslim, "Zekât", 44; Ebû Davud, "Zekât", 45; İbn Hanbel, VI, 332.

üzüntülerin paylaşılmasına, sıkıntılara birlikte çareler aranmasına vesile olur.²⁹ Ziyaretleşmeyi uzun süre ihmal etmek ve iade-i ziyarette bulunmamak ise, akrabalık bağlarının zayıflamasına sebep olabilir.

Hz. Peygamber'in, hizmetçisi Enes b. Mâlik'in evi başta olmak üzere, Medine'de bazı haneleri zaman-zaman ziyaret ettiği bilinmektedir. Bu ziyaretlerde, bazen sunulan yemekten yemiş, namaz kılmış ve ev halkına dua etmiştir.³⁰ Ayrıca, hadis kaynaklarında, birbirini Allah için sevip ziyaret edenler için müjde dolu rivayetler vardır. Örneğin, "başka bir yerdeki din kardeşini ziyarete giden kişi, yolda kendisini gözetlemekle görevli meleğe, 'onu, herhangi bir menfaatinden dolayı değil, sadece Allah için sevdiğinden ötürü ziyarete gittiğini' söylemiş. Bunun üzerine melek, 'Allah'ın da, bu kişiyi, arkadaşını sevdiği gerekçeden dolayı sevdiğini' bildirmiştir."³¹ Bir kudsi hadiste de, Yüce Allah'ın şöyle buyurduğu bildirilir: "Birbirini benim için sevenler, benim için bir araya gelenler, benim için birbirini ziyaret edenler, birbiri yolunda benim için malını-canını feda edenler hakkında muhabbetim vacip olmuştur."³²

Müslüman olmayan akrabalarla ilişkiler

Peygamberler, tebliğ ve irşada, öncelikle yakın akrabalarından başlamışlardır. Bu husus, insanın öncelikle yakınlarını düşünmesinden dolayı tabii olduğu gibi, aynı zamanda onların kendisine yardımcı olacaklarını beklemekten de kaynaklanmaktadır. Hz. Peygamber'e de, tebliğe en yakın akrabalarından başlaması emredilmiş (Şuarâ, 26/214), akrabalık-dostluk muhabbetinden dolayı yakınlarından yardım beklentisi de ifade edilmiştir (Şûrâ, 42/23). O halde, akrabalık bağı, hem öncelikle birbirinin iyiliğini düşünmeyi, hem de haklı bir davada onlardan yardım ve destek görme beklentisini beraberinde getirmektedir.

"Yakın akrabalarını uyar" (Şuarâ, 26/214) ayeti nazil olunca, Hz. Peygamber Kureyş'i çağırılmış, onlar toplanınca, boyların her birine tek-tek hitap ederek 'kendinizi ateşten koruyun' demiştir. Sonunda, kızı Fâtıma'ya: "Yâ Fâtıma, kendini ateşten koru" buyurarak, şöyle devam etmiştir: "Zira ben, Allah'tan başınıza gelecek bir cezaya karşı, sizin için hiçbir şey yapamam. Şu kadar var ki, sizin bir akrabalık hakkınız vardır. Ben, bu sila-i rahim ilişkisini sürdürüm."³³

Bir ayette belirtildiği gibi, Hz. Peygamber'in dostu; Allah, Cebrâîl ve sâlih müminlerdir. Melekler de onun yardım ederler (Mümtehine, 66/4). Amr b. el-Âs, Rasûlüllah'ın yüksek sesle şöyle dediğini duymuştur: "Filancanın

²⁹ "Sıla-i rahim", Şâmil İslam Ansiklopedisi, VII, 199.

³⁰ Buhârî, "Edeb", 65; İbn Hıbbân, *Sahih*, VI, 84.

³¹ Müslim, "Birr", 38; İbn Hanbel, II, 292, 408, 462, 508. Ayrıca bkz. Tirmizî, "Birr", 64; İbn Mâce, "Cenâiz", 2; İbn Hanbel, II, 344, 354.

³² Muvatta', "Şiir", 16; İbn Hanbel, V, 229, 233, 328. Birbirini Allah için seven, bu sevgiden dolayı bir araya gelen ve ayrılanların, hiçbir gölgenin bulunmayacağı kıyamet gününde, Allah'ın/Arş'in gölgesinde olacaklarını bildiren hadisler için bkz. Muvatta', "Şiir", 13, 14; Buhârî, "Ezan", 36, "Zekât", 16, "Hudûd", 19; Müslim, "Zekât", 91, "Birr", 37; Tirmizî, "Zühd", 53; Nesâî, "Kudât", 2; Dârimî, "Rikâk", 44; İbn Hanbel, II, 439.

³³ Müslim, "İman", 348; Tirmizî, "Tefsir, sure 26", 2; Nesâî, "Vasâyâ", 6; İbn Hanbel, II, 333, 360, 519.

ailesi, benim dostlarım değildir. Benim dostum, sadece Allah ve müminlerin sâlih olanıdır. Şu var ki, onların (bende) akrabalık hakları vardır. (Bu yüzden) kendileriyle sıla-i rahim ilişkisini sürdürürüm.”³⁴

Kendisine iman etmeyen oğlunun tufanda helak olması üzerine: “Ey Rabbim! Oğlum da, ailemden biriydi” sözleriyle Rabbine nida eden Hz. Nuh’a, Yüce Allah şöyle buyurmuştur: “Ey Nuh! O, senin ailenden sayılmazdı. Zira onun yaptığı, iyi ve doğru bir şey değildir” (Hûd, 11/45-46). Hz. Lût’un hanımının durumu da böyledir. O da, kocasının peygamberliğini kabul etmediği için, Lût’un kurtarılacak ailesinden ayrı tutulmuştur. Bazı ayetlerde, onun hakkında Lût’a (a.s.) şöyle buyrulur: “Artık ailenle beraber gecenin bir vaktinde yola çık. Aranızdan kimse arkasına bakmasın. Hanımının dışındada (ailenden kimse arkada kalmasın). Zira onların başına gelecek olan, onun da başına gelecek” (Hûd, 11/81); “Biz, seni ve hanımın dışında bütün aileni kurtaracağız. O, geride bırakılanlar arasında yer alacak” (Ankebût, 29/33).

Bu ayetlerde, kendilerine iman etmediği için Nuh’un oğlu ile Lût’un hanımı, onların ailesinden sayılmamakta, dolayısıyla iman olmadan, kan bağıının tek başına birçok hak ve ödev için yeterli olmadığına işaret edilmektedir.³⁵ Dilimize ‘aile’ olarak çevrilen Arapça *ehl* kelimesi, peygamberler için kullanıldığında, onlara iman edenler anlamına da gelir. Yani ev halkının yanında, bir peygambere iman ederek, dostu ve yardımcısı olanlar da, onun ailesinden sayılır.

Asr-ı saadette, Müslümanların müşrik akrabalarıyla ilişkilerini sürdürdüklerini gösteren rivayetlerden ikisini burada örnek olarak zikredebiliriz:

a. Hz. Ömer, çarşıda satılan güzel bir ipek elbise görünce, Hz. Peygamber’in Cuma günleri ve heyetleri kabulünde giyebileceğini söyleyerek onu satın almasını teklif eder. Ama Rasûlullah “bunu, ancak (cennette) nasibi olmayan giyer” diyerek, o teklifi kabul etmez. Daha sonra, Hz. Peygamber’e o elbiselerden birkaç tane getirilir. O da, bir tanesini Ömer’e gönderir. Ömer, “daha önce hakkında söylediğini bildiğim halde, onu nasıl giyebilirim” dediğinde, Rasûlullah “onu sana giymen için vermedim, lakin satabilirsin veya birine giydirebilirsin” buyurur. Bunun üzerine Ömer, onu Mekke’deki henüz Müslüman olmamış kardeşine gönderir.³⁶

b. Ebû Bekr’in kızı Esmâ’nın müşrik annesi (sütannesi olabilir), Hudeybiye antlaşmasından sonraki sulh döneminde, kızıyla görüşmek ve ondan yardım talep etmek üzere Medine’ye gelmişti. Esmâ, durumu Hz. Peygamber’e haber verip, ‘ona iyi davranayım mı/yardımda bulunayım mı’ diye sorar. Rasûlullah (a.s.) da: ‘Evet, annene gereken hürmeti göster/yardımda bulun’ buyurur. Süfyan b. Uyeyne, bu olay üzerine şu ayetin nazil olduğunu söylemiştir: “İnancınızdan dolayı size karşı savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan sürmeyen (inkârcılar) gelince, Allah onlara iyilikte bulunmanızı ve ada-

³⁴ Buhârî, “Edeb”, 14. Baştan iki cümlelen bulunduğu rivayet için bkz. İbn Hanbel, IV, 203; Müslim, “İman”, 366.

³⁵ Komisyon, *Kur’ân Yolu*, III, 174.

³⁶ Muvatta’, “Libâs”, 18; Buhârî, “Edeb”, 9, “Libâs”, 30; Ebû Davud, “Libâs”, 7; Nesâî, “Zinet”, 82.

letli davranmanızı yasaklamaz. Zira Allah adil davrananları sever"³⁷ (Mümtehine, 60/8).

Müslüman olmayanlar, inanç yönüyle Müslümanların ailesinden sayılmasa da, zikredilen bu ayet ve hadislerde belirtildiği gibi, onlarla aile ilişkilerinin gereği, insani boyutta sürdürülür. Yani, Müslümanlara düşmanlık yapıp onlarla savaşmadıkları ve onları yurtlarından çıkarma teşebbüsünde bulunmadıkları sürece, Müslüman olmayan akrabalara usulünce sıla-i rahimde bulunmakta bir sakınca yoktur.

Sıla-i rahim karşılık beklemeden yapılmalıdır

Müslüman, diğer insanlar hakkında, daima iyi şeyler düşünülmesi, elinden geldiğince onlara iyilik yapmaya çalışmalıdır. Özellikle akrabaya, karşılık beklemeden iyilik yapılmalıdır. Sadece kendini görüp-gözetenlere değil, bilakis onu unutan, akrabalık bağlarını koparanlara da sıla-i rahim görevi yerine getirilmelidir. Bir hadiste şöyle buyrulur: "Sıla yapan, kendisine yapılan iyiliğe, benzeri ile karşılık veren değildir. Asıl sıla yapan, akrabası kendisiyle ilgiyi kestiği zaman bile, onları görüp gözetendir."³⁸

"Yâ Rasûlallah, benim yakınlarım var. Ben onları ziyaret ederim, ama onlar bana gelmez. Ben onlara iyilik ederim, onlar bana kötülük eder. Ben onlara yumuşak davranırım, onlar bana kaba davranır" diyerek, akrabalarından şikâyetçi olan bir kişiyi, Peygamberimiz şu cümlelerle teselli etmiştir: "Eğer dediğin gibi yapıyorsan, sen onlara kızgın kül yediriyorsun demektir (Yani, kendilerine iyilik yapana kötülük yaptıkları için, mutlaka rahatsız oluyorlardır. Onların yaptığı kötülük kendi zararlarındadır). Sen böyle davrandığın müddetçe, Allah'tan bir yardımcı, onlara karşı hep seninle olacaktır."³⁹

Sıla-i rahmin ferdî ve içtimaî faydası

Akrabaya yukarıda bahsedilen görevlerin yerine getirilmesi, yakınlar arasındaki manevî bağları güçlendirmekte ve insanları hayata daha çok bağlamaktadır. Sıla-i rahim, kişileri, bencillik, yalnızlık gibi hislerden ve bu duyguların sebep olacağı manevî zararlardan korumakta; Allah Teâlâ'nın rızasına, rahmetinin tecellisine, malda ve ömürde berekete vesile olmaktadır.

Anne ve babadan başlayarak, yakın-uzak bütün akrabalarla güzel ilişkiler içinde olmanın, kişi için birçok hikmeti ve faydası vardır. İnsan, dünyada ve ahrette bunun faydasını görecektir. Önemli bir faydası, insanların sahip oldukları iman-ahlak değerlerini ve güzelliklerini, bu yolla birbirleriyle paylaşmaları, iyi yönde bir etkileşimin sağlanmasıdır. Böylece, sıla-i rahim yapan kişiler arasında, tam bir sevgi-saygı bağı, dayanışma ve yardımlaşma gerçekleşir. Bu birlik-beraberlik de, Allah'ın rahmetine vesile olmaktadır. Zira bir rivayette ifade edildiği gibi, "birlik-beraberlik rahmettir, ayrılık ise azaptır."⁴⁰ Ayrıca, kök itibarıyla *rahim* kelimesi *Rahmân*'dan geldiği için, Allah'ın

³⁷ Buhârî, "Edeb", 8; Müslim, "Zekât", 49, 50; Ebû Davud, "Zekât", 34.

³⁸ Buhârî, "Edeb", 15; Tirmizî, "Bir", 10; İbn Hanbel, II, 163, 190, 193.

³⁹ Müslim, "Bir", 22; İbn Hanbel, II, 181, 300, 412, 484.

⁴⁰ İbn Hanbel, IV, 278, 375.

kullarına gösterdiği merhameti, sıla-i rahim yoluyla sanki kullar da birbirine göstermiş olmaktadırlar. Sıla-i rahim duygusuyla hareket edenler, adeta Allah'ın bir rahmeti olarak muhtaç kişilerin imdadına yetişmektedir.⁴¹

Bir hadiste, bu anlatılanlar, kısa ama özlü bir şekilde şöyle ifade edilir: "Soyunuzu, sıla-i rahmi yerine getirmeye yetecek kadar öğrenin. Zira sıla-i rahim, insanın yakınları arasında sevilmesine, maddi olarak zenginleşmesine ve ömrünün bereketli olmasına vesile olur."⁴² Hz. Peygamber "rızkının bol, ömrünün bereketli olmasını/adınının daima hayırla anılmasını arzu edenlere, sıla-i rahmi tavsiye etmiştir."⁴³

Bu hadislerde belirtildiği gibi, sıla-i rahim, rızkın bollaşma sebeplerinden biridir. Bazı ayetlerde de buna işaret vardır. Mesela kişinin malından hayır için harcama yapması hususunda şöyle buyrulur: "De ki: Rabbim kullarından dilediğine bol rızık verir, dilediğine az. (Hayır için) ne harcarsanız, Allah (daima) bunun yerini doldurur. Zira O, rızık verenlerin en hayırlısıdır" (Sebe', 34/39).

Yaratılanların rızkı Allah'a aittir. İnsan, sebeplerine yapışarak rızkına ulaşmaya çalışır. Bu, meselenin yaratma ve talep etme çerçevesinde cereyan eden tabii yönüdür. Ancak mesele bununla sınırlı değildir. Hadisenin bir de manevî yönü vardır. Bu, insanın davranışları karşısında Allah'ın muamelesi şeklinde cereyan eder. İnsanların bazı davranış ve amelleri, Allah'ın hoşuna giderek rızıklarının genişlemesine sebep olabileceği gibi, bazı davranışları da Allah'ın hoşuna gitmediği için rızkın daralmasına sebep olabilir.

Akraba ile ilişkisini devam ettirmek, onlara ihsanda bulunmak, iyilik yapmak, gönüllerini almak anlamına gelen sıla-i rahim, Allah'ın hoşuna giden davranışlardandır. Sıla-i rahmi terk etmek anlamına gelen kat-ı rahim ise, Allah'ın hoşuna gitmeyen davranışlardandır. Dolayısıyla, sıla-i rahmin rızkın artmasına, kat-ı rahmin de onun azalmasına sebep olacağı söylenebilir.⁴⁴

Sıla-i rahmin, ömrü artırmasından kasıt ise, onu bereketli yapmasıdır. Yani, sıla-i rahimde bulunan kişi, başkalarının uzun zamanda yapılabileceği sâlih amelleri ve hayırlı işleri, daha kısa zaman içinde yapmaya muvaffak olur. Allah teâlâ, insanın yaptığı amelleri bereketlendirip, nemalandırarak, o insanın hayatını uzun bir ömür yaşamışçasına bereketlendirebilir. Şayet ömrün uzaması esprisi, insanın âhiret hesabına yönelik kazancıyla değerlendiriliyorsa, bu durumda insan âhiret adına çok şey kazanmış demektir.⁴⁵

Sıla-i rahmin faydası, onu terk etmenin zararı ile ilgili görülebilecek bir husus da şudur: Bazı ameller vardır ki, Allah onların mükâfatını ve cezasını,

⁴¹ Murtaza Köse, "Sıla-i rahim", www.yeniumit.com.tr

⁴² Tirmizî, "Birr", 49; İbn Hanbel, II, 374.

⁴³ Buhârî, "Edeb", 12, "Büyü", 13; Müslim, "Birr", 20, 21; Ebû Davud, "Zekât", 45.

⁴⁴ Muhsin Toprak, "Ekonomik Refah ve Sıkıntının Manevi Sebepleri Üzerine", www.yeniumit.com.tr

⁴⁵ Kadir gecesi konumuza güzel bir misaldir. Kur'an'da, onun bin aydan daha hayırlı olduğu ifade edilmektedir. (Kadr, 97/3) Şayet insan, o gecede, ilâhî teveccühü yakalarsa, sanki seksen sene yaşamış gibi olur. Bu, "o insanın ömrü uzasaydı ve seksen sene yaşasaydı, işte o kadar sevap kazanacaktı" anlamına gelir. İşte sıla-i rahmin ömrü uzatması da, buna kıyas edilerek anlaşılabilir.

daha dünyada iken sahibine tattırır. Bunlardan birisi de, sıla-ı rahimdir. Bir hadiste şöyle buyrulur: "Ahiretteki cezası saklı kalmakla birlikte, günahlar içinde Allah'ın sahibini dünyada en çabuk cezalandırmasına, zulüm ve sıla-i rahmi kesmekten daha layık başka bir günah yoktur."⁴⁶ Diğer bir rivayette ise, bu durum şöyle ifade edilir: "Sevabı en çabuk ulaşan hayır, iyilik ve sıla-i rahimdir. Cezası en çabuk ulaşan kötülük ise, zulüm ve akrabalık bağıni kesmektir."⁴⁷

Sonuç

Yakınlarımızla aramızdaki akrabalık bağıni kuran Yüce Allah, onlarla dayanışma ve yardımlaşma içinde olmamızı istemekte, sıla-i rahim yapandan razı olacağını, akrabası ile ilişkisini kesenden ise rahmetini keseceğini bildirmektedir. Hz. Peygamber de, kendisi bizzat akrabalarına sıla-i rahimde bulunarak ve birçok hadisiyle Müslümanları buna teşvik ederek, konunun önemini ortaya koymuştur.

Sıla-i rahimle ilgili ayet ve hadisler, akrabalık hukukunu gözetmede dikkatli olmaları hususunda Müslümanları uyarmakta, aynı zamanda, Müslümanlar arasındaki sevgi-dostluk bağlarının oluşmasına, iyi ilişkileri sürdürmelerine, akrabaların birbirleri ile yardımlaşmalarına ne kadar önem verildiğini göstermektedir. O halde, dinimizce bu kadar önem verilen sıla-i rahim konusu, Müslümanlar tarafından iyi öğrenilmeli ve dikkatli bir şekilde uygulanmalıdır.

İyi bir insan ve Müslüman olmanın gereği olarak yerine getirilen sıla-i rahim, insanların sevinç ve üzüntülerini paylaşmalarını, dertlerine çare bulmalarını sağlar. Akrabalar ve dostlar arasındaki sevgi ve saygı bağlarını güçlendirir. Ayrıca, hadislerde belirtildiği gibi, insanın rızkının genişlemesine ve ömrünün bereketlenmesine vesile olur.

O halde, başta anne-babaya olmak üzere, yakın ve uzak akrabaya, dostlara ve ihtiyaç sahibi olan diğer insanlara, imkânı dâhilinde yardımcı olmaya çalışması, Müslüman'ın en önemli görevlerinden biridir. Zira kendisi de, muhtaç duruma düşünce, yine bu insanlardan yardım görecektir. Toplumumuzda uygulanan akraba ve eş-dost ilişkilerini, sıla-i rahim çerçevesinde yeniden gözden geçirmeli, aksayan ve bozulan yönleri düzeltmeye çalışmalıyız. Her Müslüman, en dar daireden başlayıp en geniş dairede olan yakınlarına varıncaya kadar, akrabalarını ziyarete, onların dertlerini dinlemeye ve ihtiyaçlarını gidermeye çalışmalıdır.

⁴⁶ Ebû Davud, "Edeb", 43; Tirmizî, "Sıfatü'l-kıyâme", 57; İbn Mâce, "Zühd", 23; İbn Hanbel, V, 38, kırş. 36.

⁴⁷ İbn Mâce, "Zühd", 23.